

Hedendaagse Aboriginalkunst in AAMU Utrecht

Expressieve kracht

Veel mensen denken bij Aboriginalkunst meteen aan beschilderde didgeridoos en boemerangs. Maar wie de moeite neemt om voorbij deze clichés te kijken, kan uniek hedendaags werk ontdekken dat refereert aan een rijke culturele traditie en een roerige recente geschiedenis. In AAMU in Utrecht is momenteel een selectie uit de Laverty Collection te zien, die geldt als de beste verzameling van hedendaagse Aboriginalkunst.

DOOR JAAP BACKX / FOTO'S THE LAVERTY COLLECTIE SYDNEY

Het is 1957, ergens in de woestijn van West-Australië. Een groep nomadische Aboriginals houdt zich op bij een waterpunt. Een van hen – een tienjarig jongetje – is doodziek. Helikopterpiloot Jim Ferguson merkt ze op en zet zijn toestel aan de grond om te helpen. De meeste stamleden hebben nog nooit een blanke gezien, laat staan een enorm luidruchtig gevaarte dat uit de hemel neerdaalt. Aanvankelijk is de sfeer vijandig en staan de Aboriginals en de piloot met getrokken speren en pistool tegenover elkaar, maar Ferguson weet hun vertrouwen te winnen en krijgt toestemming om de jongen mee te nemen naar het ziekenhuis. Vanuit het stenen tijdperk vliegt het kind in de 20e eeuw binnen. Deze scène beschrijft de eerste ontmoeting van een van de bekendste Aboriginalkunstenaars - 'Helicopter' Tjungurrayi - met de westerse wereld. Zijn verhaal staat symbool voor de kolossale sociale ommezwaai die veel Aboriginals in de tweede helft van 20e eeuw hebben ondergaan. Een verandering die niet alleen gigantische gevolgen had voor hun manier van leven, maar ook voor hun cultuur en kunstuitingen.

Geheime ceremonies

Voor de oorspronkelijke bewoners van het Australische continent is de perceptie van kunst de afgelopen veertig jaar meer veranderd dan de vijftigduizend jaar daarvoor. Tot ver in de 20e eeuw trokken veel Aboriginals in nomadische groepen door het land van hun voorvaders. Kunst was onlosmakelijk verbonden met geheime rituele ceremonies, waarin ingewijde deelnemers lichamen, rotswanden, gebruiksvoorwerpen en de grond beschilderden. 'Kunstenaars in de westerse zin van het woord bestonden niet: iedereen deed mee aan de ceremonies', vertelt dr. Georges Petitjean, conservator van het Museum voor Hedendaagse Aboriginal Kunst (AAMU) in Utrecht. 'Voor Aboriginals was kunst een groepsgebeuren, of je er talent voor had deed niet ter zake. Omdat Aboriginals geen geschreven taal kennen, waren schilderijen een belangrijke manier om de geschiedenis van de gemeenschap door te geven.

Het ging hierbij vaak om geheime kennis die nodig was om te overleven, zoals de positie van waterputten.'

Verwoestend effect

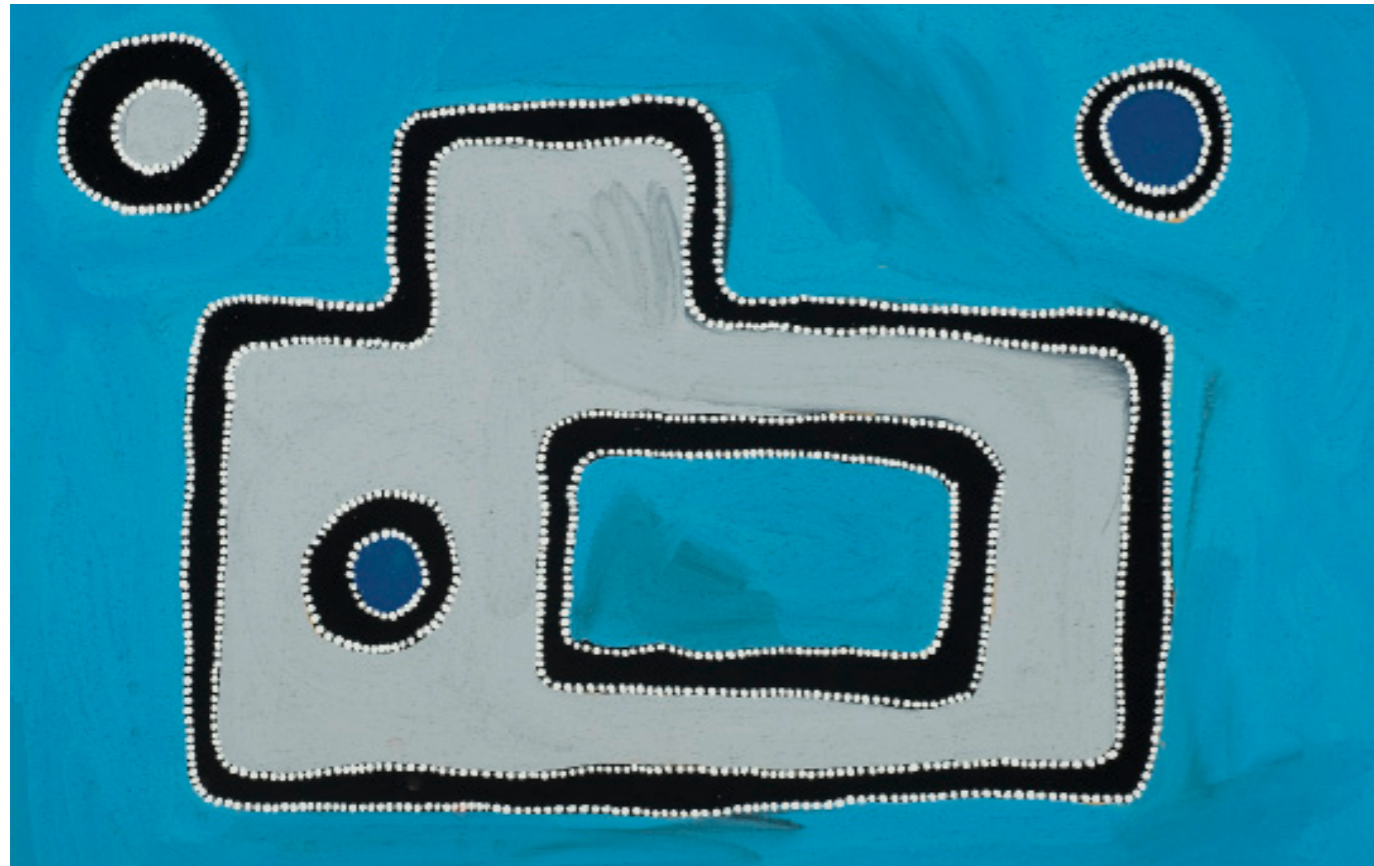
De kolonisatie door blanke Australiërs in de 19e en 20e eeuw heeft een verwoestend effect op de traditionele Aboriginalcultuur. De overheid haalt de nomadische volken uit hun habitat en brengt ze gedwongen onder in missionarisposten. 'De bruutheid van dit beleid wordt extra wrang als je bedenkt dat de band met hun land van hun voorvaders de kern vormt van de Aboriginalcultuur', zegt Petitjean. 'Omdat ze niet naar dat land mochten terugkeren, konden ze hun religie en rituelen niet praktiseren. Dat veroorzaakte een gevoel van enorme ontheemdheid en hopeloosheid.' Vanaf de jaren zestig liften de Aboriginals mee op de golven van wereldwijde emancipatiebewegingen. In 1967 krijgen ze burgerrechten en vanaf die tijd openen zich ook in culturele zin nieuwe perspectieven. Vanaf 1970 komen ze in aanraking met westerse schildermaterialen als acrylverf, canvas en papier. De ontwikkeling van een nieuwe culturele identiteit neemt een vlucht als de blanke tekenleraar Geoffrey Bardon zich in 1971 vestigt in de nederzetting Papunya in Centraal-Australië. 'Hij vroeg de Aboriginals om de muren van de school waar hij werkte te beschilderen met hun symbolen', vertelt Petitjean. 'Na enige aarzeling begon een groep oudere mannen aan een fresco. Dat luidde een miniculturele revolutie in: het maken van kunst bleek bevrijdend te werken en ze beschilderden alles wat voorhanden was.'

Radicale breuk

De culturele explosie in Papunya legt de basis voor de Western Desert Art beweging en werkt als een inspiratiebron voor veel hedendaagse Aboriginalkunstenaars. 'Voor het eerst begonnen ze eeuwenoude geheime symbolen buiten hun sacrale context af te beelden', legt Petitjean uit. 'Daarnaast maakte kunst als groepsgebeuren plaats voor de kunstenaar als creatief individu. Schilders moes-

Daniel Walbidi (1983) is een van de weinige jonge kunstenaars die de eeuwenoude kennis en symboliek van zijn gemeenschap als uitgangspunt neemt. Door middel van het in de Aboriginaltraditie veelgebruikte vogelperspectief schildert hij een soort landkaarten die het leefgebied van zijn voorouders verbeelden. Untitled, year unknown acrylic on linen 135 x 85 cm ©the artist, Yulparija Artists and Short Street Gallery, Broome

De schilderijen van Ramey Ramsey (ca 1935) lijken abstract, maar in feite zijn het verbeeldingen van het land van zijn voorvaders. Petitjean: 'Wat opvalt is dat hij niet alleen het oude landschap schildert, maar ook recente ontwikkelingen meeneemt. In zijn geometrisch abstracte vormtaal zijn huizen, wegen en prikkeldraad te ontdekken.' Untitled, 2008 ©the artist and Warmun Art Centre

ten leren om als auteur te gaan denken. Een struikelblok daarbij was dat ze canvas aanvankelijk niet als drager zagen. Ze waren gewend om op vergankelijke, organische ondergronden te werken, zoals lichamen, boombast en aarde. Ineens moesten ze binnen het concept van een rechthoek gaan denken. Wat in de begintijd vaak gebeurde, is dat kunstenaars eerst lichamen op doek tekenden en hierop beschilderingen aanbrachten. In de loop der jaren gingen ze canvas echt als drager te zien en ontdekten ze een manier om de rituele symboliek om te zetten in individuele werken.'

Late erkenning

De ontwikkeling van Aboriginalkunstenaars blijft lang onopgemerkt. 'Gerenommeerde verzamelaars en galeries zagen Aboriginalkunst meer als een antropologisch gegeven dan iets dat vanuit kunstzinnig oogpunt interessant was', zegt Petitjean. Tot in 1988 op de World Expo in Brisbane voor het eerst een kwalitatief hoogstaande expositie van hedendaags Aboriginalwerk wordt getoond. Het is op die tentoonstelling dat Colin en Elizabeth Laverty – die tot dan toe vooral Australische abstract expressionisten verzamelen - worden gegrepen door de kracht en uniciteit van het werk van Aboriginalkunstenaars. Ze beginnen het hartstochtelijk te verzamelen. Hun huidige collectie Aboriginalkunst – die meer dan duizend stukken omvat - geldt als de beste particuliere verzameling ter

In een kleurrijke, naïef figuratieve stijl schildert Ginger Riley (ca. 1937 - 2002) het land van zijn voorvaders met daarin mythologische wezens als de regenboogslang en de witte zeearend. Ngak Ngak acting as Sentinel in Limmen Bight Country, 1993 ©the artist's estate and Alcaston Gallery, Melbourne

Naata Nungurrayi (ca. 1935) schildert traditionele designs die de heilige gebieden rondom haar thuisland Kintore voorstellen. Net als Sally Gabori en Ramey Ramsey is ze op hoge leeftijd begonnen met schilderen. 'Dat zie je vaak bij kunstenaars uit afgelegen gebieden', aldus Petitjean. 'Zij hebben de impact van de sociale veranderingen aan den lijve ondervonden en staan met een voet in de traditionele wereld en een voet in de westerse. Dat maakt hun kunst vaak heel krachtig en authentiek.' Untitled, 2003 © the artist, licensed by Aboriginal Artists Agency Sydney

Sally Gabori (ca. 1924)

Sally Gabori is pas in 2005 - na haar tachtigste - begonnen met schilderen op doek. Haar werk doet denken aan abstract expressionisme, maar in feite schildert ze haar voorouderlijke land. 'In de korte tijd dat zij schildert, heeft Gabori met een enorme innovatiekracht en levendigheid een eigen vormtaal ontdekt, waarin individuele expressie en collectief geheugen samenvloeien', aldus Georges Petitjean.
2009 ©the artist and Mornington Island Arts & Crafts

wereld. Nog steeds bezoeken de Laverty's Aboriginalnederzettingen, op zoek interessante kunstenaars. Petitjean: 'Aboriginals blijven in het algemeen in hun gemeenschappen wonen. Ze werken vanuit collectieve kunstencentra, waar een coördinator is aangesteld die de banden met de galeriewereld onderhoudt.'

Nobele wilde

Sinds eind jaren tachtig zetten de Laverty's zich in om hedendaagse Aboriginalkunst onder de aandacht van de internationale kunstwereld te brengen. Petitjean: 'In de jaren negentig werden in Europa veel tentoonstellingen georganiseerd, waarin de organisatoren met middelmatig werk het romantische clichébeeld van de Aboriginal als nobele wilde aan de man probeerden te brengen. Het westerse publiek kwam voor dat verhaal, niet vanwege kwaliteit van de schilderijen. Hierdoor heeft de gevestigde kunstwereld zich lang afgekeerd van Aboriginalkunst.' Dat is volgens Petitjean de laatste tien jaar veranderd. 'Bekende curators en verzamelaars hebben Aboriginalkunstenaars echt ontdekt. Er zijn exposities geweest in hedendaagse kunsttempels als het Ludwig in Keulen en het Metropolitan in New York en schilders als Emily Kngwarreye, Rover Thomas, Paddy Bedford en Ronny Champachimpa worden algemeen geroemd en serieus verzameld. In mijn ogen is er geen verschil tussen goede hedendaagse Aboriginalkunst en goede hedendaagse kunst in het algemeen. De schilderijen uit The Laverty Collection, die nu in het AAMU te zien zijn bewijzen dat.'

Heart and Soul. The Laverty Collection, Sydney is tot en met 10 juni 2012 te zien in het Aboriginal Art Museum Utrecht. www.aamu.nl

AVRO CULTUUR ARRANGEMENT

Heart & Soul: The Laverty Collection

De tentoonstelling Heart & Soul biedt een overzicht van vijf vooraanstaande schilders uit de collectie van het kunstverzamelaarschap Colin en Elizabeth Laverty. Het werk van deze kunstenaars is opgenomen in diverse internationale musea en collecties.

Datum
Zondag 25 maart

Locatie
AAMU Museum voor Hedendaagse Aboriginal Kunst,
Oudegracht 176 in Utrecht (tel. 030-238 0100)

Programma
13.00 uur: ontvangst met thee/koffie en bonbons
13.30 uur: start rondleiding met veel achtergrondinformatie over de Aboriginalkunst en -cultuur
14.30 uur: einde rondleiding. Na de rondleiding bent u vrij om tot 17.00 uur het museum op eigen gelegenheid te bezichtigen

Prijs
€ 7,50 p.p. (normale prijs € 15,-)

Reserveren
Mail naar info@aamu.nl of bel 030-238 0100 o.v.v. 'AVRO Kunst & Cultuur'. Wacht niet te lang met reserveren, want het aantal deelnemers is beperkt.